

prin acordarea pe căi ilicite și netransparente a beneficiilor private de amploare pentru oficiali și politicieni.

În perioada 1999-2014 fenomenul „statului captiv” a luat amploare, fapt probat de unele cercetări internaționale. Practic, atestăm instituționalizarea acestui fenomen, ceea ce compromite funcționarea instituțiilor democratice în Republica Moldova.

PROBLEMA UNIVERSALIILOR ÎN FILOSOFIA MEDIEVALĂ

Elena BUZINSCHI, dr., lector superior

Summary

One of the central issues of medieval philosophy is the nature of general concepts called significant: universals quarrel, which has begun in antiquity, Plato and Aristotle. The discussion returns over half a millennium, when neoplatonicienii were asked what are the categories of Aristotle: being (ὄντα), noemi (νοητά) or vocal sounds (φωναί). Following discussions in the twelfth century reveals two trends: realism and nominalism. Realists tried to prove that universaliilee (concepts) are real, if there substantiality self, and nominalists the contrary - the universal (concept, idea) is not independent, it is not self-contained, perfect, etc. substantially, but names (flotus vocis) genera.

La sfârșitul secolului al XI-lea și în secolul al XII-lea a demarat, ceea ce s-a numit cu un termen semnificativ, *cearta universaliilor*. A fost un veritabil război, care circumscrie problema universaliilor, în măsura în care el reliefează conflictualitatea răspunsurilor, date în Evul Mediu, unei probleme precise: cea a statutului universaliilor. În centrul discuțiilor era problema raportului dintre general și particular, dintre idei și lucrurile senzoriale, precum și răspunsul la întrebarea: *ce sunt universaliile - lucruri, concepte sau nume?*

Problema în cauză își are începutul încă în antichitate și se trage, în deosebi, de la Platon și Aristotel. Platon atribuie ideilor generale o existență autonomă, considerând că ele sunt nu numai produse ale gândirii noastre, ci există în afara acestora, anticipând și determinând lucrurile individuale - *ante rem*. După Platon, ideile generale alcătuiesc o lume aparte, lumea inteligibilă, care este mai reală decât lumea sensibilă, compusă numai din obiecte particulare, căci acestea sunt doar copii ale ideilor pure din lumea inteligibilă. Pentru Aristotel însă, forma și materia nu există separat una de alta, ci numai împreună, adică generalul există în și prin particular – *in re*.

Această discuție reînvie peste un mileniu și jumătate. Înainte ca medievistii să se întrebe dacă „universaliile” sunt lucruri, concepte sau cuvinte, neoplatonicienii s-au întrebat ce anume sunt categoriile lui Aristotel: ființări (*ὄντα*), noeme (*νοήματα*) sau sunete vocale (*φωναί*). Pornind de la celebrul pasaj al filosofului neoplatonician Porfir Fenicianul din lucrarea sa „Introducere la categoriile lui Aristotel” („Isagoge”), în care înaintează întrebarea: „genurile și speciile sunt reale sau sunt numai plăsmuiri goale și vide ale intelectului?” [3, p. 204], în secolul al XII-lea s-au constituit două curente: realismul și nominalismul.

Realistii încercau să demonstreze că universaliiile (conceptele) sunt *reale*, adică au substanțialitatea existând prin sine. După ei, ideea (conceptul, universalul) există în afara individualului. Supremație, existență autentică are doar universalul, acesta fiind deosebit, separat de individual. Individualul este pieritor, se degradează (se poate degrada), el este dependent de universalii așa încât nu poate constitui o realitate adevărată.

Partea opusă, adică nominaliștii susțin contrariul – universalul (conceptul, ideea) nu are independență, el nu este de sine stătător, perfect, substanțial etc., ci doar *nume (flos vocis)* de genuri, specii etc., termeni, care au însușirea de a se aplica la o categorie de obiecte

individuale, singulare ce există în realitate. Singurul care are realitate (existență) este individualul. Conceptul (universalul) există doar în mintea noastră, ca produs al ei - *post rem*.

Potrivit lui Scotus Eriugena, care este considerat drept cel ce a declanșat disputa universalilor, Dumnezeu a creat lumea în ordinea generalității descrescânde a categoriilor de existență. Genurile au luat naștere astfel înaintea speciilor, iar speciile – înaintea obiectelor. Genurile și speciile formau existențe anterioare și superioare lucrurilor. Adică, cu cât conceptul este mai general, mai universal, cu atât ea se află mai sus pe treapta realității, adică cu atât ea este mai reală.

Reprezentantul realismului radical Anselm din Canterbury pornește de la realitatea noțiunilor. Particularul și concretul sunt un lucru strict necesar. Anselm nu judeca despre factori ai realității naturale ori umane, ci despre Dumnezeu și însușirile lui. Astfel de lucruri puteau fi concepute doar pe cale rațională și nicidecum pe cea senzorială. Universaliiile posedă o existență de sine stătătoare, nu sunt în individualuri, ci constituie o lume în sine. Oamenii au în mintea lor noțiunea unei ființe perfecte: „Ființa care este astfel, încât nimic mai presus de ea nu poate fi gândit, nu poate exista numai în inteligență” [3, p.209]. Ideea ființei supreme pe care o putem concepe implică în ea cu necesitate și ideea de existență reală.

Împotriva lui Anselm s-a ridicat filosoful francez Johannes Roscellinus, potrivit căruia, universaliiile sunt doar *nomina re rum*, nume de lucruri, sau, după cum spune tradiția, *flatus voci*. El a afirmat categoric că numai „individualul este real”, ideile reale nu au o realitate substanțială, ele sunt simple cuvinte lipsite de un fundament obiectiv. De exemplu, nu există culoare în sine, ci obiecte colorate. Culoarea fiind produsul minții noastre [2, p. 346], ea există în mintea noastră, întrucât mintea noastră o formează prin abstracție; iar întrucât o exprimăm, ea este un cuvânt, adică un sunet al vocii

noastre, un „*flatus vocis*” („suflul vocii”), pe care îl dăm unei categorii de obiecte sau tuturor obiectelor ce au aceeași culoare. Noțiunile generale există doar în mintea noastră, neavând realitate substanțială. În afară de noi există numai ca înșirări de sunete, fiind simple nume destinate să reprezinte categorii de existență. Prin urmare, noțiunile noastre nu pot să aibă o realitate substanțială.

Pentru concepția sa nominalistă, Roscellinus este criticat de către filosoful francez Pierre Abelard, care consideră că universalul nu are realitate, dar nici nu este un simplu nume. După el, universalul nu trebuie considerat ca o substanță independentă, ci ca un atribut (predicat). Universalul nu există decât ca un predicat care se referă la mai multe subiecte: „universalul există în individual” [3, p. 211]. În afara individualului, el există sub formă de concept. Universalul există în lucruri, dar nu „generaliter”, adică ca o existență distinctă, separată de lucruri, ci „individualiter”, adică în forme specifice, condiționate de existența individuală a lucrurilor. Iată de ce inteligența noastră îl poate cunoaște pe cale de abstracție reținând numai ceea ce este asemănător în lucruri, într-o clasă de lucruri și făcând abstracție de particularitățile care individualizează lucrurile.

Astfel, concepția lui Abelard se situează între realismul radical al lui Anselm din Canterbury și nominalismul lui Roscellinus. Universalul nu există *ante rem*, ci *in re* și *post rem*. Separat de lucruri el nu mai este realitate, dar el nu este și nume. Universalul este o concepție a gândirii capabile să exprime ceea ce este esențial într-o întregă clasă de obiecte.

Pentru Thoma d'Aquino, care este considerat „cel mai mare cap și cel mai mare sistematizator al Evului mediu”, *ante rem*, universaliiile au o existență în intelectul divin. Așa precum regulile înfăptuirii unei opere sunt elaborate mai înainte de realizarea ei, la fel și ideile universale există anterior în intelectul divin ca exemplare externe ale lucrurilor reale din lume. *In re*, formele universale au o existență

materială, dar ele vin de la universaliiile fără materie. *Post rem*, universaliiile au o existență numai în actul gândirii, care abstrage ceea ce este comun în lucruri. Acest „comun” există numai în gândire.

Conform opiniei filosofului și teologului englez William Occam, realitate substanțială are numai singularul. Generalul nu are realitate substanțială. El afirmă că universalul nu este ceva real, ce ar exista de la sine, ci este doar ceva imaginar. El este comun lucrurilor individuale și exprimă ceea ce este comun între ele. Dacă universaliiile au realitate substanțială, dacă sunt un lucru, atunci acest lucru trebuie să existe, ca lucru „general” în fiecare lucru particular. Însă este cu neputință ca un lucru general, care nu se schimbă niciodată și care durează veșnic, să existe în același timp într-o înfinitate de lucruri individuale, care apar, se schimbă și dispar, care sunt trecătoare. Astfel, Occam ajunge la concluzia că ideile generale nu pot fi lucruri, nu pot avea realități substanțiale, ci sunt simple produse ale minții noastre. Așa, universaliiile sunt acte intelectuale ce există numai în intelect. În natură nu există decât realități individuale, iar universaliiile sunt abstracțiuni ale gândirii, simple vorbe, termeni care indică nu lucruri particulare, ci grupuri întregi de lucruri.

Prin urmare, nominalismul a pregătit terenul pentru empirism și a influențat întreaga gândire de mai târziu. Știința modernă este pătrunsă de spiritul nominalist: individul, iar noțiunile, universalul, fiind produsul travaliului gândirii, posedă realitate obiectivă doar prin abstracție din lucrurile individuale.

Bibliografie

1. Alain de Libera, Cearta universaliiilor. De la Platon la sfârșitul Evului Mediu, Ed. Amarcord, Timișoara, 1998.
2. Cazan, Gh.Al., Introducere în filosofie: filosofia antică, filosofia medievală, filosofia modernă până la Kant, Ed. Universitară, București, 2006.
3. Din istoria gândirii filosofice, Partea I. (De la antichitate la renaștere), Manual, USM, Chișinău, 1999.
4. Dumitruș, T., Filosofia medievală, Ed. ASEM, Chișinău, 1997.